

JEZDNY (368) ai

jezdny (264), **jezny** (89), **jezdny** (4), **jezny** (2), **jezni** (2), **jezny** (1), **jezdny** (1), jezny a. jezni (5); jezdny *BartBydg*, *MiechGlab*, *KłosAlg* (2), *LibLeg*, *ConPiotr* (4), *Lub*, *UstPraw*, *RejZwierc* (2), *BudBib* (15), *StryjWjaz* (10), *CzechRozm*, *Calag*, *StryjKron* (40), *BielSen*, *PudłFr*, *WyprPL*, *WujNT* (3), *SarnStat* (3), *KmitaSpit*, *VotSzl* (4), *SkarKazSej* (2), *KlonFlis*; jezny *HistJóz*, *KromRozm III* (2), *RejZwierc*, *SienLek*; jezny *Mymer*¹; jezdny : jezny *MetrKor* (3 : 5), *HistAl* (7 : 1), *Mącz* (2 : 6), *BielSpr* (108 : 2), *ModrzBaz* (7 : 2), *SkarŻyw* (6 : 1), (1 : 1), *ActReg* (1 : 1); jezdny : jezny : jezni : jezny : jezny *Leop* (13 : 8 : 2 : - : -), *BielKron* (5 : 55 : 1 : 1 : -), *Calep* (- : 1 : - : - : 1), jezdny : jezny : jezdny : jezdny *BibRadz* (12 : 1 : 4 : 1).

e pochylone.

sg m N jezdny (10). ◇ G jezdnego (10); -ego (1), -(e)go (9). ◇ D jezdne(m)u (5). ◇ A jezdnego (9), jezdny (9); -ego (3), -(e)go (6). ◇ I jezdny(m) (4). ◇ f N jezdna (2). ◇ I jezdna (2). ◇ n N jezdne (2). ◇ G jezdnego (5). ◇ L jezdny(m) (1). ◇ pl N m pers jezdni (60), jezdne (1) *PudłFr subst jezdne* (3). ◇ G jezdnych (159). ◇ D jezdny(m) (16). ◇ A m pers jezdne (43), jezdny (1); jezdne : jezdny *BietSpr* (17 : 1). *subst jezdne* (3). ◇ I m jezdne(mi) (16), jezdny(m) (2); -ymi *KromRozm III*; -(e) mi : -ymi *Leop* (1 : 1). ◇ L jezdnych (4). ◇ V jezdni (1).

Sł stp, *Cn notuje*, *Linde XVI – XVII w.*

I. W funkcji przymiotnika (109) :

1. *Walczący na koniu, należący do wojskowej formacji konnej, konny; equester PolAnt; equcstris Cn* (104) : *Eques miles*, *yezdny zyemyanyn BartBydg* 51b; *MetrKor* 34/288, 37/1v; *ConPiotr* 30v; Them dokladayacz ze dwv olfob yezdnich kthore sfarkala Thurczina mordowali nyezna. *LibMal* 1548/146v; *BibRadz Apoc* 9/16; Połtał był Ferdynánd Krol/ ná pomoc Biągrockim miełczčanom/ Niemcow/ Włochow niemálo/ y Vfarow ieznych pięć let *BielKron* 316; S Kłiełtwá Mołkiewłkiego wychodzi ludu ieznego ná walkę trzydzieści tyfiac *BielKron* 436, 216v, 220, 222v, 247, 312v; *Trossulus*, *trossuli*, in plurali *milites qui sub Romulo celeres dicebantur*, *Iezny śłáhcic/ żołnierz. Mącz* 466c; *Ordynek woyská iezdnego/ ná klin/ Ktory też zwáli Rzymiáne Os Porci. BielSpr* 22v; *Drudzy fą ktore zowiá Chafilary, cí fą s nich wielcy mężowie iezdni BielSpr* 51, 13, 14, 16, 24v, 26v (16); *Woiewodá Kiowłki s fynámi fwoimi/ Trzyftá iezdnych vfárzow s kozaki mężnymi. StryjWjaz* B3; *SkarŻyw* 511; *Páweł lafienłki zbroyny Dworzánin Krolewłki/ Widzac z drzewy vph iezdny ná náłzych Niemiecki/ Z boku miedzy dwa vphy ich włkoczył StryjKron* 642, 370, 390, 557, 642, 712 (11); *Zbroyny y iezdny páchołek zginął/ y śiła mężka rołkoczámí struchłálá. SkarKazSej* 704b.

W charakterystycznych połączeniach: jezdny(-a,-e) (h)uffiec (5), *kozak* (3), *lud* (18), *ludzie* (23), *mąż* (6), *nieprzyjaciel* (2), *páchołek* (2), *pomocnik* (2), *rajtar* (2), *rota* (3), *rycerstwo*, *ślužebny* (6), *stroż*, *śłáhcic*, *usarz* (2), *wojsko* (7), *żołnierz* (5).

W przeciwstawieniach: »jezdny ... pieszy (a. piechota)« (60): *MetrKor* 38/285 [2 r.], 287; *BibRadz Iudith* 2/11; *Krol Zygmunth wypráwił do Prus ludzi łlužebne/ ták iezne iáko y piełze BielKron* 418, 116v, 123v, 192, 222v, 225v (15); *Iefli iezdny lud małz przeciwo piełzemu/ ftáwiay ij w polu rownym BielSpr* 15v; *Piełzega Ludu v nich więcey bywa niż iezdnego BielSpr* 65v, 6v, 8, 8v, 9v, 12 (28); *Polloni tollant equites peditesque cechinnum*. To ieft/ Náśmieżię fię Polacy y iezdni y piełzy

ModrzBaz 94; Połłał tedy Miłtrz 500. iezdnych Reysterow z wielkością Knechtow piefzych *StryjKron* 637, 260, 315, 517, 737; Zołnierze Cudzoziemce tak iezdni iako y Piechota abychowani [!] niebyli opócz potrzeby woienney *ActReg* 42, 27; Ná rozne hufce piefze/ iezdne z drugiey łtrony/ Naiemne zásię ná płác łtawiono przełtrony. *KmitaSpit* B; *VotSzl* C, E3, E4; *KlonFlis* B.

2. Używany do jazdy konnej; equestris Cn (4) :

Wyrażenia: »koń jézdny« = *wierzchowiec* (1): pieniądze/ złoto/ srebro/ konie iezdne/ zbroiá/ łtádo/ to włzytko ná dzyeci przyehodzi. *UstPraw* B2v.

»jezdna suknia« (1): Chlamis. Reytrock. Iażna [!] łuknia. *Mymer*¹ 31v.

»jezdny woz« = *rydwan* [szyk 1 : 1] (2): Był záprawdę Porułow załthęp bárzo wielki/ miał s łobą czternałcie tyłác ieznych wozow/ włzitki z łftremi żelázmi *HistAl* G8v; *SkarŻyw* 481.

3. Odbywany na koniu; equestris Cn (1) :

Wyrażenie: »jezdny boj« = *pugna equestris, praelium equestre* Cn (1): Bo y teras z tego Epiru Turecki Cefarz nalepże do iezdneho boiu y do Harcow męże miewa. *StryjKron* 15.

II. W funkcji rzeczownika (259) :

1. *Jeździec, rycerz, zołnierz konnej jazdy; eques* *Mącz, Calag, Cn, Modrz, Vulg, PolAnt; equester* *Calep; ascensor* *Vulg* [najczęściej w pl = *konnica, jazda; equitatus* *Vulg*] (250) : *MetrKor* 34/288, 37/1v; *MiechGlab* 54; *KłosAlg* Gv; *HistAl* F4v; Ten który yełt nád yeznymi koni pokármować kazał *KromRozm III* F8v; Tedy Dozytheus nieiáki iezdny z Bácenoris/ mąż mocny [Dositheus vero *quidam de Bacenoris eques vir fortis*]/ vchwycił był Gorgiałłá *Leop* 2.*Mach* 12/35, 3.*Reg* 22/4 [2 r.]; *Cant* 1/8; *RejZwierz* 25; *BibRadz* 2.*Par* 18/31, *Is* 36/8, 1.*Mach* 4/7, *Apoc* 9 arg; Nád to vczyniony był zamek ná Mołdawie rzece/ ku łzturmowi/ który zborzywłzy zápalono/ przez który ogień każdy iezny przebieżec mułiał *BielKron* 328v, 237v, 244v, 314v, 406v; *Eques, Yezdny/ Też Sláchýc/ Ricerski* człowiek. *Mącz* 107b, 204b, 226b, 318a, 488a; Táki też ma być v iezdnych *Decurio* wybieran/ áby był śmiałego łercá/ vdátny/ łpráwny/ zbroiny/ ná koń předki ku włiádaniu *BielSpr* 13v; themi czály iuż ták łpółpolicíáło we Włofzech/ iż zá iezdneho ná koń łádzáią z árkábuzem łtrzelcá/ który bárzo ku pomocy iełł *BielSpr* 25, 14, 30, 30v, 33v, 66v (13); *BudBib* *Ier* 46/4, 1.*Mach* 10/82, 83; *Calag* 395b; *StryjKron* 742; *Calep* 369b; *WyprPl* B; *WujNT* *Act* 23/32; *SarnStat* 131, 132, 431.

W połączeniu z określeniem ilości (90): *KłosAlg* Gv; *ConPiotr* 31v; Gdi łie to działo kłiążę iedno Bitirio z miáłtá Gadi wybieżał ze trzemidziełt tyłác ieznych ku bitwie zgotowánych. *HistAl* B8, C5, D3, H4v; [*Apollonius*] pothym wneth łie wytoczył ná pole: przetho iż miał bárzo wiele iezdnych [*haberet multitudinem equitum*]/ y w tych duffał. *Leop* 1.*Mach* 10/78, *Deut* 17/16, 1.*Par* 18/4, 2.*Par* 1/14, 1.*Mach* 10/77, 79; *BibRadz* 1.*Par* 18/4, 1.*Mach* 4/28, 2.*Mach* 12/10, *Act* 23/23; iecháło nas ná to myłliwłtwo około czterzech łet iezdnych: kazał też nam wźiác łmýcz chártow dla pólzczwánia *BielKron* 435, 64v, 76v, 244v, 314v, 328v (23); Turma, *primae dedinationis*, Hufiec/ poczet yeznych nie máły. *Mącz* 470b, 221c; *BielSpr* 10v, 12 [2 r.], 14, 30v [2 r.], 47; *BudBib* 1.*Reg* 13/5, 2.*Par* 1/14, 1.*Mach* 3/39, 2.*Mach* 12/10, 20; Arcybiskup Gneźnieńłki dwiełcie iezdnych łtroynie Po włárłku napřzod wiodł przybránych ták hoynie. *StryjWjaz* B2, B [3 r.], B3 [4 r.], B4; *ModrzBaz* 121 [2 r.]; *SkarŻyw* 167, 310, 359; Stephan według náznáczonego dnia w kilku tyłáci y iezdnych z Pány y z

Boiary Wołoskimi prziechał do Krolá StryjKron 662, 310, 587, 602, 637, 667 (21); *WujNT Act* 23/23, s. 857.

W połączeniach szeregowych (26): miał bowiem Alexander Słoniow tyfiąc ktorzy złoto iego nofili/ á czterzyftá wozow wżytkich s kofami oftremi przypráwnych/ á dwánałce łet kar/ iezdnych trzy kroć fto tyfiąc *HistAl* H4v; á wywiode ćię/ y wśyfthko woýłko twoie/ konie y iezne [omnem exercituum tuum eques et equites] wśyfthkie odziáne w páncerze/ wielką wielkość horęże y tharcz biorące y miecz. *Leop Ez* 38/4, *Ex* 14/9, 17, 4.*Reg* 7/6, 1.*Par* 18/4, 3.*Esdr* 2/30 (10); *BibRadz Ex* 14/17, 23, 2.*Esdr* 2/9, 1.*Mach* 4/31; iáko ná łtraży máią sie łpráwować/ iáko iezdni zbroyni/ iáko lekkozbroyni/ iáko kiryfnicy/ iáko Fedwerefz/ iáko Hufárze/ máią łtać/ á ná ktorým mieýfcu/ to próżno piáć albo náuczác *BielSpr* 31v, 10v [2 r.], 12, 14, 34; *BudBib* 1.*Reg* 13/15, 2.*Esdr* 2/9, 1.*Mach* 3/39, 12/49; Ktorego kroleřtwá moc/ vrząd/ y obroná nie iełt ćiełefna/ áni mieczow żadnych/ áni dział ani iezdnych potrzebuie: ále tylko w duchu vft iego/ w łłowie Bożym *CzechRozm* 255.

W przeciwstawieniach: »jezdny ... drab« (5): *LibLeg* 7/41v; *KromRozm III* F8v; *BibRadz Act* 23/23; Nie zařrzy iezdny kiedy mija drabá/ Ni głátka dziewká gdy sie zgárbi bábá. *RejZwierc* 224; Zá czym wciekác vph był Niemiecki łkłoniony/ Gdy ich drabi z kufz náłzy bez przełtanku łzyli/ Iezdni też Polřzy łmiáke łercá záiuřzyli *StryjKron* 642.

»jezdny ... pieszy« = *equites ... exercitus, equites ... lancearii Vulg; equites ... pedites Modrz* (97): Item aby wśyfzyczny poruczniczy yeznych y wśyfzyczny Rothmyřtrze pyeřzy ze wśyfthkych woýewodłthw przyřzygály przed panem hethmanem *MetrKor* 38/286; *KłosAlg* Gv; *ConPiotr* 31 [2 r.]; *HistAl* E5, G8v; Srodze ty káżdego zelżyřz yezdneho y pyeřzego/ Ktory łobyie máło waży Máýeřtatu twoyego *LubPs* R4v; *Leop* 1.*Par* 18/4, 1.*Mach* 10/77, 82; *BibRadz* 1.*Par* 18/4, 1.*Mach* 4/28; Skánderbeg [...] pieřze też miedzy iezne zřzykował/ iáko miał obyczáy *BielKron* 256, 31, 244v, 307, 314, 424 (24); przed czołem pieřzych máią też łtać iezdni/ ná czele nieprzyáćielowi broniąc woýłká głównego *BielSpr* 32v, 5, 17v, 23v, 25, 33 (45); *BudBib* 2.*Mach* 12/21; *ModrzBaz* 120 [3 r.], 120v [2 r.], 121; *SkarŻyw* 481, 559; *StryjKron* 300, 787 [2 r.]; Zbiory wielkie ze wřzech łtron pieřzych/ iezdnych/ łtáli/ Iedni drugich iákoby łnadź nigdy nie ználi. *BielSen* 9; *WujNT Act* 23/23; *VotSzl* C2; *SkarKaz* 659b.

Wyrażenia: »jezdny lekki« (1): Byłi też iezdni lekcy y w zupełnych Zbroiách/ drudzy nie tylko łami ále y koinie ich we zbroi bywáli *BielSpr* 29.

»jezdny zbrojny« [szyk 5 : 1] (6): *ConPiotr* 31v; *BielKron* 307v; Wtora Cohors, miewála pieřzych połowicę tego/ tho iełt 555. Iezdnych zbroynych 66. *BielSpr* 12, 30v, 31v, 41.

Szeregi: »konie i jezdni« [szyk 2 : 1] (3): Oto Áłřyrjánie zebráli fię z wielką mocą chłubiác fię w koniech y w iezdnych [exaltati sunt in equo et ascensores] *BudBib Iudith* 9/6, *Ez* 38/4; *Calep* 177b. [Ponadto w połączeniach szeregowych 2 r.].

»wozy i jezdne« [szyk 19 : 1] (20): *HistJóz* E4; Zbierał sie tedy ná wozy y ná iezdne [congregavitque sibi currus et equites]/ y miał thyfiác y czterzy łtá wozow/ y dwánaście tyfięcy iezdnych [mille quadringenti currus et duodecim milia equitum] *Leop* 2.*Par* 1/14, *Ex* 14 arg, 14/18, 23, 2.*Par* 1 arg; *BibRadz Ex* 14/18, 1.*Par* 18/4, 2.*Par* 8/6, 9, *Ps* 76/7; *BielKron* 30v, 31, 70v, 72, 74; *BudBib* 2.*Par* 1/14 [2 r.], 16/8.

2. Człowiek jadący konno (3) : Wawrzyniec Sarkala furman ze Lwowa Scheraffedina Thurka na Boru szlyefzińskim wnyedzielią po szwyąthym Jacubye zabill spomoczą dwv yeznich *LibMal* 1548/145v; *SkarŻyw* 407.

Przysłowie: kón ielt połowicą zdrowia iézného. *SienLek* 164v.

3. Człowiek prowadzący konno zaprząg; w wojsku: jeździec przedniej straży; *antecessor*, *antecursor* *Calep*; *desultor*, *vector* *Cn* (4) : Kiedy kto wyeżdza w ty wrotá/ Niechay będzie iezdnym cnotá. Nie w yeżdżay w ty wrotá łgarzu *RejZwierc* 236v; Iézdne fy dobrze máią/ powiadał nam Klimek/ Także téż o Woźnikách dawa ípráwę *Szymek*. *PudlFr* 8.

Wyrażenie: »wprzod jézdny« [*kalka*] (1): *Antecessores equites* *Hircio de bello Africo*, *antecursores* *Caesari* — Wprzod iézni. *Calep* 74a.

Szereg: »woźnica i jézdny« (1): *Syny wálze brác będzie/ á poczyni ie woznicámi fwemi/ y iezdnemi fwymi* [*et ponet sibi in curribus suis, et in equitibus suis*]/ że biegác będą przed wozem ie⁶⁰. *BudBib* 1.Reg 8/11.

4. *Figura szachowa*: rycerz, konik (2) : Kázdy s tych tedy swoią drogą chodzi/ A przez drugiego fkakác fie nie godzi. Chybá iezdnemu: bo ten fwiádom drogi/ By też naciefniey/ nie závádzi nogi. *KochSz* A3.

Szeregi »tak jezdni jako pieszy« (1): *Drewniáne trupy wózdy w koło leżą A tu/ co dáley/ tym fie bárzief rzeżą. [...] Czarni lądágdzie/ y biali pádáią. Ták iezni/ iáko piefzy/ krom roznice.* *KochSz* B3v.

Synonimy: I. *konny*, II. 1. *konny*, *rycerz*, *żołnierz*.

Cf [JEZDAK], JEŹDZIEC, JEŹDŹCA